

ПОСТАТЬ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ki/verbizka-civil-education-integrated-course-10-class-2023-standard-level-reissue/#google_vignette [in Ukrainian].

5. Dida, R. & Ustynskyi, V. (2022). *Zhytytpeys Ivano-Frankivska* [Biography of Ivano-Frankivsk]. Book 1. Ivano-Frankivsk, 768 p. [in Ukrainian].

6. Zelinskyi, Yu. (2021). *Narys istoriyi mista Stanislava* [A sketch of the history of the city of Stanislaviv]. Ivano-Frankivsk, 207 p. [in Ukrainian].

7. Ivano-Frankivsk: storinky istoriyi (2024). [Ivano-Frankivsk: pages of history]. Compiled by Igor Antonyuk. Ivano-Frankivsk, 96 p. [in Ukrainian].

8. *Istoriya Prykarpattia. Veb-knyha dlya vchytelya* [History of Prykarpattia. Webbook for teachers]. Available at: <https://ippo.if.ua/predmety/istoriya/index.php?r=site/anot&id=392> [in Ukrainian].

9. Malyarchuk, O. (2020). *Kompleksna zabudova y arkhitekturno-khudozhnye oformlennya Ivano-Frankivska v chasy "rozvynutoho sotsializmu"* [Complex development and architectural and artistic decoration of Ivano-Frankivsk in the times of "developed socialism"]. *Scientific and cultural and educational local history magazine Galicia*, No. 33, pp. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.126-136>. [in Ukrainian].

10. Ostrovskiy, V. (2008). *Istoriya Prykarpattia. Posibnyk dlya zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [History of the Carpathians. Manual for general educational institutions]. Ivano-Frankivsk, 352 p. [in Ukrainian].

11. *Pamyatky istoriyi ta kultury Ivano-Frankivska* (2012). *Nekropoli Ivano-Frankivska. Seriya "Moye misto"* [Historical and cultural monuments of Ivano-Frankivsk. Necropolis of Ivano-Frankivsk. Series "My city"]. Book IV. No. 31/1. Ivano-Frankivsk: Lileya NV. 223 p. [in Ukrainian].

12. Pometun, O. & Freyman, H. (2006). *Metodyka navchannya istoriyi v shkoli* [Methodology of teaching history in school]. Kyiv, 328 p. [in Ukrainian].

13. *Stanislaviv-Stanislav-Ivano-Frankivsk (do 350 richchya Ivano-Frankivska)* [Stanislaviv-Stanislav-Ivano-Frankivsk. (to the 350 th anniversary of Ivano-Frankivsk)]. *Monograph*. Head of the author's team, editor-in-chief V. Velykochyi. Ivano-Frankivsk-Lviv-Kyiv, 584 p. [in Ukrainian].

14. Trefyak, Ya. (2002). *Metodyka krayeznavchoyi roboty v natsionalnyi shkoli* [Methodology of local history work in the national school]. Ivano-Frankivsk, 110 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.07.2025

УДК 37.091.64:94(477)]929 І.Виговський

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.340080>

Степан Кобута, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9210-3319>

ПОСТАТЬ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано відображення постаті гетьмана Івана Виговського (†1664) у шкільних підручниках з історії України. Визначено, що І. Виговський, як гетьман 1657–1659 рр., постав як видатний військовий і дипломат, чия діяльність була спрямована на вихід Козацької держави з-під впливу Московії та створення союзу з Річчю Посполитою й іншими державами. Загалом відзначено, що у навчальній літературі І. Виговський – це продовжувач курсу Богдана Хмельницького, особливо у сфері дипломатії, проте глибина біографічного та культурного контексту часто залишається недостатньою. Зокрема, мало висвітлено його шлях до влади, походження з української дрібної шляхти, багатомовність, освіта та досвід роботи генеральним писарем, що формували його як державного діяча. Підкреслено роль І. Виговського у розвитку Генеральної канцелярії, його участь у підготовці ключових договорів та культурно-освітніх ініціативах, зокрема покровительстві Київському братському колегіуму. Аналіз підручників показав, що теми, пов'язані з І. Виговським, часто подаються у спрощеному вигляді через раннє включення складних подій (Козаччина, Руїна) до шкільної програми, відсутність належної актуалізації у старших класах та університетських курсах. При цьому автори підручників намагаються уникати мови ворожнечі та представляти конфлікти XVII ст. як боротьбу рівних сторін із наголосом на прагненні козаків до політичної незалежності.

Ключові слова: гетьман Іван Виговський; шкільні підручники; історія України; Конотопська битва; Гадяцька угода; Руїна.

Лім. 16.

Stepan Kobuta, Ph.D. (History), Associate Professor of the History of Ukraine and Educational Methodology Department, Faculty of History, Politology and International Relations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9210-3319>

THE FIGURE OF IVAN VYHOVSKY IN UKRAINIAN HISTORY TEXTBOOKS

The article analyzes the portrayal of Hetman Ivan Vyhovskiy (†1664) in Ukrainian history textbooks. It has been determined that I. Vyhovskiy, as Hetman from 1657–1659, emerged as an outstanding military leader and diplomat whose activities were aimed at liberating the Cossack state from Muscovite influence and forming an alliance with the Polish-Lithuanian

Commonwealth and other states. Overall, it is noted that in educational literature, I. Vyhovsky is considered a continuation of Bohdan Khmelnytsky's course, especially in the field of diplomacy, but the depth of the biographical and cultural context often remains insufficient. Specifically, his path to power; his origins from the Ukrainian petty nobility; his multilingualism, his education, and his experience as a general scribe, which shaped him as a statesman, are poorly covered. The role of I. Vyhovsky in the development of the General Chancellery is highlighted, as is his participation in the preparation of key treaties and cultural and educational initiatives, particularly his patronage of the Kyiv Brotherhood College. An analysis of textbooks revealed that topics related to I. Vyhovsky are often presented in a simplified manner due to the early inclusion of complex events (the Cossack era, the Ruin) in the school curriculum, the lack of proper updating in higher grades and university courses. At the same time, textbook authors try to avoid hate speech and present 17th-century conflicts as a struggle between equal parties, emphasizing the Cossacks' desire for political independence.

Keywords: Hetman Ivan Vyhovsky; school textbooks; history of Ukraine; Battle of Konotop; Hadiach Treaty; Ruin.

Постановка проблеми. Постать Івана Виговського (†1664) актуальна для дослідження крізь призму викладання історії України у школі. Насамперед гетьман (1657–1659) проявив себе як видатний полководець, що, однак, не дивно, зважаючи на військову кар'єру до та після початку Хмельниччини. Його перемога над царськими військами біля Конотопу стала однією із найбільших поразок Московії у XVII ст. Щоправда, навіть дипломатичний хист та досвід ведення переговорів із різними тогочасними урядами не дав можливості перетворити цю звитягу у щось більше, ніж просто військовий тріумф. З точки зору сучасності, не варто сумніватися, що плани розбудови нової трансформованої Речі Посполитої (Гадяцька угода 1658 р.) у складі фактично трьох держав неможливо було реалізувати, у тому числі й через царські інспірації, підкріплені щедрим грошовим забезпеченням. Складні події, що становлять частину історичної пам'яті українців, необхідно надалі досліджувати. Однак, не менш важливо зацікавлювати підрастаючі покоління у вивченні минулого. Це перетворює аналіз відповідних шкільних підручників з історії на актуальне завдання дослідження постаті Івана Виговського на основі відповідної навчальної літератури для шкільного вжитку.

Аналіз основних досліджень. Історіографія постаті видатного гетьмана досить розлога. Дослідники присвятили чимало уваги проблемам укладання Гадяцької унії [2], біографічним подробицям життя І. Виговського [11], соціально-політичному протистоянню у козацькому середовищі після смерті Богдана Хмельницького й функціонуванню інституції генерального писаря загалом [9]. Варто зазначити, що останні дослідження досить успішно вписуються у контекст поступової трансформації викладання історії України у школах [5], зокрема через звернення до актуальних джерел інформації [10], публікацій історичних матеріалів та найновіших дискусій.

Історична проблематика Козаччини справедливо посідає ключове місце у шкільній програмі з історії України [1, 142]. Як влучно зауважив Ярослав Дашкевич, без врахування ролі козацької організованої військової сили український народ перестав би

існувати [6, 197–198]. Щоправда, багатогранні та надзвичайно складні історичні процеси, як становлення Козацької держави, розвиток військового мистецтва, дипломатичні відносини XVII–XVIII ст., а також період Руїни й чимало інших контроверсійних тем включені до переліку тем шкільного курсу з історії вже у 8-му класі. Очевидно, такий вік є досить раннім для повноцінного сприйняття такої проблематики.

До того ж, ці теми надалі не отримують належної актуалізації, що призводить до поганого розуміння чималої кількості важливих і болючих для сучасності питань (наприклад, щодо укладення Переяславського договору 1654 р. чи визначення Руїни, Гайдамаччини тощо). Тож, тематика може бути засвоєна учнями у спрощеному вигляді, адаптованому до вимог середньої школи. Короткі університетські курси історії України, ймовірно, не здатні кардинально змінити цю ситуацію.

Тож, такий стан справ поставив перед авторами підручників додаткові виклики: не просто викласти послідовність подій, а й спонукати учнів до критичного осмислення, пробудити їхній інтерес, щоби вони могли у майбутньому самостійно відтворити цілісну картину та відновити причинно-наслідкові зв'язки. Окрім того, важливим аспектом є уникнення мови ворожнечі, що є обов'язковою умовою для допуску підручників до конкурсу та отримання відповідних грифів від МОНУ. Водночас, ця кропітка робота із дотриманням усіх вимог не повинна негативно впливати на якість та "читабельність" тексту, що актуалізує потребу ретельного редагування. Примітно, що у проаналізованих підручниках технічні аспекти виконані на високому рівні, а зміст відповідних параграфів не зображує Річ Посполиту як відвертого антагоніста, натомість представляє рівнозначну боротьбу двох сторін, підкреслюючи національні прагнення козаків як виразників політичної волі українського народу.

Мета статті – проаналізувати відображення постаті гетьмана Івана Виговського (†1664) у шкільних підручниках з історії України.

Виклад основного матеріалу. Якщо коротко проаналізувати зміст популярних підручників з історії України, можна отримати певну узагальнену картину того, на чому акцентують (і на чому не

акцентують) авторські колективи. Постать гетьмана І. Виговського та його політика є важливою частиною історії України наприкінці 1650-х років, періоду, який згодом отримав назву "Руїна" [4; 14]. У підручниках надано докладну характеристику приходу гетьмана до влади. І. Виговський обійняв посаду гетьмана після смерті Богдана Хмельницького 27 липня 1657 р. Генеральна Рада обрала його гетьманом тимчасово, до досягнення Юрія Хмельницького повноліття. Очоливши уряд, І. Виговський продовжив політику свого попередника, розгорнувши активну дипломатичну діяльність. Попри прагнення віддалитися від Московщини, його політика активізувала прибічників союзу з Московією. Проти гетьмана виступили запорожці та частина лівобережних полків на чолі з Яковом Барабашем і Мартином Пушкарем [14]. Ці збройні сутички розпочалися навесні 1658 р., і в конфлікт втрутилися московити, підбурюючи старшину проти гетьмана. І. Виговський придушив заколот, але ціна виявилася надзвичайно високою – чимало козаків загинуло. У підручниках вдало до дано думку Наталі Яковенко, української історикині, яка вважала, що антимосковські настрої генеральної старшини та ближче знайомство з політичними звичаями Московського царства пришвидшили пошук альтернативних варіантів союзництва [15; 16]. Вона також вказала, що він продовжив курс, розпочатий Б. Хмельницьким, щодо налагодження контактів з Польщею. Варто відзначити, що використання сучасних здобутків української історіографії виразно збагатило текст підручників, який доповнений картами та відповідними ілюстраціями.

Авторські колективи зосередилися на проблемі зовнішньої політики І. Виговського [15; 3]. Зокрема, його контакти з Московщиною охарактеризовано з позиції аналізу внутрішньої війни та зовнішньої загрози, особливо від Московщини, які знесилювали державу. І. Виговський розумів, що московська політика посилювала залежність Козацької держави, але не вирішувала мети примирення з Річчю Посполитою та Кримським ханством. У відповідь на Гадяцьку угоду, 21 вересня 1658 р. цар видав грамоту, якою закликав усунути І. Виговського та розпочав відкриті воєнні дії. Велике московське військо чисельністю до 100 тис. осіб на чолі з князем Олексієм Трубецьким рушило на Україну навесні 1659 р. Із цього випливав наступний важливий фрагмент – Конотопська битва (8 липня 1659 р.). Московські війська оточили Конотоп 21 квітня, але двомісячна героїчна оборона міста дала змогу гетьману зібрати достатні сили, включаючи українські, польські та кримські війська. 8 липня 1659 р. відбулася генеральна битва біля Конотопа, в якій козаки та кримські татари на чолі з І. Виговським здобули перемогу, завдавши московським військам втрат до 30 тис. осіб [4; 14; 15]. Наголошено на

тому, що у бою згинув цвіт тогочасної московської кінноти. Резонанс від поразки був настільки великим, що цар Олексій Михайлович вийшов до народу у жалобній одежі, й жах охопив Москву. Водночас, не зважаючи на докладні й досить емоційні описи Конотопської битви, військовому мистецтву козацького війська та спільним діям із кримцями приділено небагато уваги. Така позиція повинна бути переглянута, оскільки перебіг генеральної битви відбувався за чітким, добре спланованим сценарієм, що додатково демонструє важливість умінь планувати свої дії та умовні дії противника на полі бою.

У підручниках наголошено на наслідках Конотопської битви [3; 14]. Подальший перебіг подій звів цю перемогу нанівець: запорожці напали на терени Кримського ханства, змусивши хана повернути військо додому. Серед козацтва також зросло невдоволення. У серпні 1659 р. колишній соратник Виговського Тиміш Цецюра перейшов на бік московитів, отримавши посаду наказного гетьмана. І. Виговський втратив підтримку суспільства, і у вересні 1659 р. на Генеральній раді в Германівці гетьманом було обрано Юрія Хмельницького [4]. І. Виговському довелося рятуватися в польських володіннях.

Автори наголосили на Гадяцькій угоді (16 вересня 1658 р.), як на важливому політичному здобутку І. Виговського, що так і не був реалізований повністю [3; 4; 14]. Гетьман розпочав переговори з польськими урядовими колами щодо підписання повноцінної мирної угоди на умовах старої ідеї реформування Речі Посполитої в державу трьох народів. Головними переговорниками з українського боку були Юрій Немирич і Павло Тетеря. За підсумками переговорів, 16 вересня 1658 р. було підписано Гадяцьку угоду, згідно з якою Військо Запорозьке входило до Речі Посполитої як третій член федерації – Велике князівство Руське. Угода передбачала збройні сили Великого князівства Руського у 60 тис. реєстровців і 20 тис. найманого війська, щорічне отримання 100 козаками шляхетства, амністію та збереження всіх козацьких привілеїв. Православне міщанство зрівнювалося в правах з католиками, Києво-Могилянська академія визнавалася вищим навчальним закладом на рівні з іншими польськими університетами, а православні митрополит і четверо єпископів отримували місця в сенаті триєдиної держави. Також передбачалося відкриття ще одного вищого православного навчального закладу, школи і друкарні.

Щоправда, вже на сеймі в травні 1659 р. польська сторона звузила домовленості. До складу української держави мали увійти лише землі Брацлавського, Київського і Чернігівського воєводств (повторюючи Зборівську угоду), а козацьке військо скорочувалося до 30 тис. При гетьмані мали пере-

бувати 10 тис. найманців. Фактично, Гадяцька угода так і не набула практичного значення.

Інші дипломатичні контакти представлено досить стисло: І. Виговський також відновив відносини з Трансильванією, Валахією та Молдовою, а його дипломатичні місії сягали Бранденбургу та Пруссії. 16 жовтня 1657 р. було укладено українсько-шведську Корсунську угоду, яка визнавала українців “вільним народом” й загалом виглядала цілком перспективним політичним напрямом, який не було реалізовано [4; 14].

Таким чином, політика Івана Виговського характеризувалася прагненням вивести Українську козацьку державу зі сфери впливу Московщини та укласти більш вигідні союзи, зокрема з Річчю Посполитою та Швецією. Однак внутрішня боротьба та протиріччя в українському суспільстві, посилені зовнішнім втручанням, завадили реалізації його планів.

Існує, на нашу думку, відчутний перелік об’єктів, на яких вартувало би наголосити у шкільній літературі. Насамперед мовиться про багатогранну постать гетьмана І. Виговського, його тривалий шлях до гетьманської булави [11, 20–25]. Хоча у проаналізованих навчальних підручниках докладно описано його походження та освіту, на цих питаннях можна було би сконцентруватися значно докладніше. Підручники могли б глибше висвітлити, що сімейство Виговських належало до прошарку дрібних українських шляхтичів, що розширило би розуміння соціальної бази Козащини у середовищі школярів. Також варто наголосити на блискучій освіті І. Виговського – він блискуче володів кількома мовами (церковнослов’янською, польською, латинською), майстерно володів словом і надзвичайно каліграфічно писав. Його досвід у Київській міській канцелярії, де він “вигострив язика” латиною та дослідженням права, навчився розуміти “про все” (*de omni scibili*), а також його знання польських звичаїв, сеймових конвокацій, сеймиків та нарад посольської ізби, є важливою частиною його професійного становлення.

Відповідні матеріали, які би визначили професійні якості І. Виговського, наводив відомий дослідник доби Хмельниччини Іван Крип’якевич. Науковець зазначав, що розвиток та значне посилення ролі уряду генерального писаря нерозривно пов’язані з постаттю Івана Виговського. Завдяки його зусиллям, ця посада піднялася з одного з найнижчих місць серед військової старшини на друге місце після гетьманської, здобувши величезний вплив в управлінні усієї Козацької держави. Західні джерела навіть почали називати генеральних писарів канцлерами. І. Виговський був “правою рукою” Богдана Хмельницького, його радником і співтворцем усіх державних справ. За життя Б. Хмельницького між ними не було серйозних розбіжностей. Сьогод-

ні навіть важко визначити, що у великому державотворенні того часу належало виключно гетьману, а що було їхнім спільним доробком. Фактично, І. Виговський керував Українською державою в останній рік життя Богдана Хмельницького, коли той був тяжко хворий [9, 30–31].

Фактично, участь І. Виговського у зовнішній політиці була визначальною. Він був присутній на всіх аудієнціях іноземних послів у гетьмана. Провадив переговори спільно з гетьманом або самостійно, особливо коли гетьман був хворий. Генеральний писар брав участь в укладанні найважливіших договорів, таких як Зборівський (1649), Білоцерківський (1651) та Переяславський (Березневі статті) 1654 р. з Москвою [7, 185]. Він також був спів-автором низки універсалів Богдана Хмельницького.

І. Виговський відповідав за складання всієї дипломатичної кореспонденції, а його Генеральна канцелярія, яку він розбудував, функціонувала як своєрідне “міністерство закордонних справ” і “певною мірою міністерство внутрішніх справ”. Така спів-участь проявлялася також у тому, що І. Виговський паралельно з листами гетьмана Богдана Хмельницького до іноземних правителів писав власні грамоти до цих володарів, їхніх канцлерів або радників. Загалом, за короткий час свого гетьманування, І. Виговський видав щонайменше 136 документів. Він був високоосвіченою людиною, оскільки отримав освіту, напевно, у Києво-Могилянському колегіумі.

Такий більш розлогий портрет державного діяча XVII ст. дав би змогу зрозуміти не тільки історичний контекст української історії, але також певний приклад історії людини, що сама досягла управлінських висот завдяки освіті, праці та наполегливості. Фактично, наголос на таких чеснотах у навчальній літературі майже відсутній, що значно зменшує виховний потенціал таких видань [8, 245].

Небагато уваги присвячено покровительству І. Виговського культурі та освіті. Варто підкреслити, що гетьман, київський воєвода був покровителем Київського братського колегіуму, домагався для нього статусу Академії (тобто університету) і підкреслював свою дружбу з ректором колегіуму Феодосієм Софоновичем. Зрештою, появу Львівського університету пов’язують із частковою реалізацією Гадяцької угоди, що також дотично вказує на зацікавлення гетьмана у подальшому освітньому розвитку Гетьманщини. Такі факти важливі для розуміння його ролі в трансформації української культури.

Додаткових тлумачень також потребуватимуть політичні нюанси гетьманства І. Виговського та початків “Руїни”. Автори підручників могли б більш докладно пояснити, як внутрішні розбрати, поява різних орієнтацій серед козацької старшини (православних і лівобережних полків), а також

зовнішні впливи (Польщі та Московії) підважували позиції уряду Української держави та самого І. Виговського з перших днів його гетьманства [13, 185]. Особливо важливо було б детальніше викласти причини та наслідки Гадяцького договору 1658 р. та Конотопської битви 1659 р., як ключових, але часто спрощених подій [2]. В окремих випадках напрошуються актуальні паралелі: можна проводити зіставлення між добою І. Виговського та сучасними гібридними війнами та “братніми” підступами [2, 48], що би зробило історію більш живою та актуальною для учнів.

Цікавим питанням також є невизначеність місця поховання І. Виговського [12, 140–143]. У цілому, локалізація могили гетьмана І. Виговського, як і багатьох інших українських гетьманів, залишається дискусійним. В Україні й досі відсутній Пантеон героїв-засновників, а дослідження щодо місця поховання видатного державного діяча XVII ст. тривають. Це може стимулювати інтерес до історичних досліджень, зокрема краєзнавчого спрямування. Не менш важливо показати, як постать І. Виговського неоднозначно сприймалася сучасниками і як її таврувала радянська ідеологія [16, 370–379], а також як сучасні українські та зарубіжні історики намагаються об’єктивно розібратися в складній долі гетьмана та його політики. Такий підхід формуватиме критичне мислення у здобувачів освіти.

Висновки. Отже, загальні образи векторів політики І. Виговського в українських шкільних підручниках формуються і трансформуються внаслідок розвитку сучасної історіографії. Тобто, автори навчальних матеріалів звертають увагу на сучасний науковий стан проблематики, їхні погляди залежать від наступної еволюції наукових поглядів. Таку тенденцію можна оцінити цілком позитивно, тому що це вказує на демократичність у підборі фактажу (різні авторські колективи, що працюють над текстами підручників, здатні використовувати різні набути історіографії. Водночас, деякі тексти усе ще потребуватимуть переоцінки, оскільки частково ретранслюють застарілі стереотипи до розуміння постаті гетьмана І. Виговського та його особи на тлі історичних подій. Загалом, на чому варто наголосити, риторика авторських колективів відчутно трансформувалася, ставши значно більш уважною до польської проблематики. Окреслені напрями можуть стати важливими для подальшої трансформації шкільних підручників з історії України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батурина С. Історія України в загальній схемі радянської історії (на основі аналізу підручників союзних республік). *Сіверянський літопис*. 2019. Вип. 3. С. 140–152.
2. Боляновський А. Гадяцька угода 1658 року: головні автори, аналіз змісту й засад співіснування договірних сторін. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна*

свідомість. 2025. Вип. 18. С. 30–55. DOI: <https://doi.org/10.33402/up.2025-18-02>

3. Власов В., Панарін О., Топольницька Ю. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2021. 256 с.

4. Гісем О., Мартинюк О. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Вид-во “Ранок”, 2021. 192 с.

5. Гурська О., Паршин І. Підручники з історії України як елемент формування історичної пам’яті 1991–2001 років (на прикладі постаті короля Данила Романовича). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 60(2). С. 12–18. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-2-2>

6. Дашкевич Я. “Учи неложними устами сказати правду”: історична есеїстика. Київ: Темпора, 2011. 826 с.

7. Жакова І. Козацтво в польських шкільних підручниках з історії. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2024. Вип. 7(59). С. 179–191. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2022-7-59>

8. Киридон А. Політика пам’яті в Україні (1991–2015 рр.). *Україна Європа світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини*, 2015. Вип. 15. С. 244–250.

9. Крип’якевич І. Студії над державою Богдана Хмельницького. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2024. 498 с.

10. Михайловський В. Наші королі – Reges Nostri. Володарі та династії в історії України (1340–1795). Київ: Темпора, 2023. 432 с.

11. Мицик Ю. Гетьман Іван Виговський. Київ: КМ Академія, 2004. 84 с.

12. Рудий В. До історії замку Даниловичів – Виговських у с. Руда Жидачівського району Львівської області. *Фортеця “Тустань”*. 2009. Вип. 1. С. 135–143.

13. Турченко Ф. Як створювалися перші підручники з історії України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 45(1). С. 177–191.

14. Хлібовська Г., Наумчук О., Крижановська М. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2021. 192 с.

15. Щупак І., Черкас Б., Бурлака О., Власова Н., Галушко К., Кронгауз В., Піскарьова І., Секиринський Д. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Орion, 2021. 224 с.

16. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2021. 415 с.

REFERENCES

1. Baturyna, S. (2019). Istoriiia Ukrainy v zahalnoi skhemi radianskoi istorii (na osnovi analizu pidruchnykiv soiuznykh respublik) [History of Ukraine in the general scheme of Soviet history (based on the analysis of textbooks of the Union republics)]. *Sivierian Chronicle*, No. 3, pp. 140–152. [in Ukrainian].
2. Bolianovskiy, A. (2025). Hadiatska uhoda 1658 roku: holovni avtory, analiz zmistu y zasad spivisnuvannia dohovirnykh storin [Hadiach Agreement of 1658: Main Authors, Analysis of the Content and Principles of Coexistence of the Contracting Parties]. *Ukraine Poland: Historical Heritage and Public Consciousness*, No. 18, pp. 30–55. DOI: <https://doi.org/10.33402/up.2025-18-02> [in Ukrainian].
3. Vlasov, V., Panarin, O. & Topolnytska, Yu. (2021). Istoriiia Ukrainy: pidruchnyk dlia 8 klasu zakladiv zahalnoi

serednoi osvity [History of Ukraine: a textbook for the 8th grade of secondary education institutions]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].

4. Hisem, O. & Martyniuk, O. (2021). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 8 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine: a textbook for the 8th grade of secondary education institutions]. Kharkiv, 192 p. [in Ukrainian].

5. Hurska, O. & Parshyn, I. (2023). *Pidruchnyky z istorii Ukrainy yak element formuvannia istorichnoi pamiaty 1991–2001 rokiv (na prykladi postati korolia Danyla Romanovycha)* [Textbooks on the History of Ukraine as an Element of the Formation of Historical Memory in 1991–2001 (on the Example of King Danylo Romanovych)]. *Current Issues of the Humanities*, No. 60(2), pp. 12–18. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-2-2> [in Ukrainian].

6. Dashkevych, Ya. (2011). “Uchy nelozhnymy ustamy skazaty pravdu”: istorichna eseistka [“Learn to tell the truth with unfalsified lips”: a historical essayist]. Kyiv, 826 p. [in Ukrainian].

7. Zhakova, I. (2024). Kozatstvo v polskykh shkilnykh pidruchnykakh z istorii [Cossacks in Polish school history textbooks]. *Zaporizhzhia Historical Review*, No. 7 (59), pp. 179–191. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2022-7-59> [in Ukrainian].

8. Kyrydon, A. (2015.) *Polityka pamiaty v Ukraini (1991–2015 rr.)* [Politics of memory in Ukraine (1991–2015)]. *Ukraine Europe world. The International Collection of Scientific Works Series: History, International Relations*, No. 15, pp. 244–250. [in Ukrainian].

9. Krypiakievych, I. (2024). *Studii nad derzhavoiu Bohdana Khmelnytskoho* [Studies on the State of Bohdan Khmelnytsky]. Lviv, 498 p. [in Ukrainian].

10. Mykhailovskiy, V. (2023). *Nashi koroli – Reges Nostri. Volodari ta dynastii v istorii Ukrainy (1340–1795)* [Our Kings – Reges Nostri. Rulers and Dynasties in the History of Ukraine (1340–1795)]. Kyiv, 432 p. [in Ukrainian].

11. Mytsyk, Yu. (2004). *Hetman Ivan Vyhovsky* [Hetman Ivan Vyhovsky]. Kyiv, 84 p. [in Ukrainian].

12. Rudyi, V. (2009). *Do istorii zamku Danylovychiv – Vyhovskikh u s. Ruda Zhydachivskoho raionu Lvivskoi oblasti* [To the History of the Danylovych – Vyhovsky Castle in the Village of Ruda, Zhydachiv District, Lviv Region]. *Tustan Fortress*, No. 1, pp. 135–143. [in Ukrainian].

13. Turchenko, F. (2016). *Yak stvoriuvalysia pershi pidruchnyky z istorii Ukrainy* [How the first textbooks on the history of Ukraine were created]. *Scholarly Works of the Faculty of History, Zaporizhzhia National University*, No. 45(1), pp. 177–191. [in Ukrainian].

14. Khlibovska, H., Naumchuk, O. & Kryzhanovska, M. (2021). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 8 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine: a textbook for the 8th grade of secondary education institutions]. Ternopil, 192 p. [in Ukrainian].

15. Shchupak, I., Cherkas, B., Burlaka, O., Vlasova, N., Halushko, K., Kronhauz, V., Piskarova, I. & Sekyrynskyi, D. (2021). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 8 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine: a textbook for the 8th grade of secondary education institutions]. Kyiv, 224 p. [in Ukrainian].

16. Yakovenko, N. (2002). *Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiaavlennia ta idei v Ukraini XVI–XVII st.* [Parallel World. Research on the History of Representations and Ideas in Ukraine in the 16th–17th Centuries]. Kyiv, 415 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

“Справжнє навчання починається з подиву”.

Аристотель
давньогрецький філософ

“Навчальна діяльність має вести до виховання вільної та сильної особистості”.

Тригорій Ващенко
український педагог, науковець

“Історія – це дзеркало, в якому народ бачить себе”.

Іван Франко
видатний український поет

“Хто забуває свою історію, той втрачає своє коріння”.

Михайло Грушевський
український історик, громадський і політичний діяч

“Шкільний підручник повинен бути ключем, а не замком”.

Василь Сухомлинський
український педагог